

A young person with blonde hair tied back, wearing a dark blue t-shirt and blue jeans, is kneeling on a dark floor in what appears to be a school hallway. They are leaning forward with their head down. In the background, there are school lockers and another person is partially visible. The overall tone is somber and contemplative.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΦΥΛΑ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΕΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Marmaduke St. John/Alamy Stock Photo

ΜΑΘΗΣΙΑΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

- 10.1 Να συζητηθούν οι διαφορές μεταξύ βιολογικού φύλου, κοινωνικού φύλου και σεξουαλικότητας.
- 10.2 Να προσδιοριστούν οι πολιτισμικές επιδράσεις στο κοινωνικό φύλο και να συζητηθούν οι ανισότητες των φύλων.
- 10.3 Να ερμηνευθούν οι συνέπειες της παγκοσμιοποίησης στο κοινωνικό φύλο και στις σεξουαλικότητες.
- 10.4 Να διερευνηθούν οι παγκόσμιες ροές που σχετίζονται με το κοινωνικό φύλο και τη σεξουαλικότητα.
- 10.5 Να συζητηθεί η σχέση μεταξύ του κοινωνικού φύλου και της βίας.

ΑΜΦΙΣΒΗΤΩΝΤΑΣ ΤΑ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΑ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

Σε μια φαβέλα (φτωχογειτονιά) στο Ρίο ντε Τζανέιρο, στη Βραζιλία, ένας καλόκαρδος, όμορφος άνδρας που ονομάζεται Marcio μιλά για τη ζωή του. «Το όνειρό μου ήταν να γίνω πατέρας», λέει. Δίπλα του βρίσκονται η γυναίκα του και ο γιος του. Συνεχίζει να μιλά, κρατώντας στο χέρι του έναν χαρταετό, που πετά σε ένα γκριζο ουρανό: «Ορισμένοι άνθρωποι θέλουν να κάνουν καριέρα, άλλοι να ταξιδέψουν κάπου, αλλά το δικό μου όνειρο ήταν πάντα να γίνω πατέρας. Και να δώσω στον γιο μου κάτι που εγώ δεν είχα ποτέ». Ο Marcio εξηγεί ότι η παιδική του ηλικία σημαδεύτηκε από τη βία. Ο πατέρας του χτυπούσε τη μητέρα του και η τοπική κοινότητα έμενε άπραγη και αποδεχόταν την κατάσταση. «Έπρεπε να δείξει ότι ήταν άνδρας», λέει, μιλώντας για τον πατέρα του. Ο Marcio έμαθε από τον πατέρα του ότι ανδρισμός σημαίνει να έχει κανείς πολλές γυναίκες, να πίνει, να γλεντάει και να μένει έξω όλη νύχτα.

Ο Marcio κλαίει καθώς θυμάται την απουσία του πατέρα του και την έλλειψη προσοχής, και εξηγεί πώς κατάφερε να αποφύγει να γίνει σαν κι αυτόν βρίσκοντας μια ομάδα ανδρών που είχαν παρόμοιες εμπειρίες. Καθώς συναντιόνταν, μιλούσαν και έκλαιγαν μαζί, ο Marcio κατάλαβε ότι τα παραδοσιακά στερεότυπα της ανδροπρέπειας και της θηλυκότητας ήταν επιβλαβή. Στο τέλος, ήταν πρόθυμος να αμφισβητήσει τους κοινωνικούς κανόνες της κουλτούρας του που αφορούσαν το βιολογικό φύλο και το κοινωνικό φύλο, προκειμένου να δημιουργήσει μια καλύτερη ζωή για τον εαυτό του, τη γυναίκα του και τον γιο του. Με τη βοήθεια της Equimundo (πρώην Promundo, βλ. equimundo.org), μιας παγκόσμιας οργάνωσης αφιερωμένης στη δικαιοσύνη των φύλων και την πρόληψη της βίας κατά των γυναικών, ο Marcio πλέον εργάζεται με μια ομάδα άλλων ανδρών, υποστηρίζοντας τις προσπάθειές τους να αμφισβητήσουν τις παραδοσιακές προσδοκίες για τα φύλα. Όπως λέει ο ίδιος: «Η βροχή δεν πέφτει όλη μαζί. Πέφτει σταγόνα-σταγόνα. Και μετά μετατρέπεται σε ορμητικό ποτάμι». Οι αλλαγές στη ζωή λίγων ανθρώπων μπορούν να προκαλέσουν αλλαγές στη ζωή πολλών άλλων, ακόμα και σε ένα ολόκληρο έθνος ή μια κουλτούρα.

Οι πεποιθήσεις και οι στάσεις αναφορικά με το κοινωνικό φύλο και τη σεξουαλικότητα διαφέρουν από τη μια χώρα στην άλλη και αλλάζουν με το πέρασμα του χρόνου. Μερικοί από τους παράγοντες που αλλάζουν όσα πιστεύουμε για το φύλο και τη σεξουαλικότητα είναι η παγκοσμιοποίηση, η τεχνολογική πρόοδος στον τομέα της επικοινωνίας και η αυξανόμενη επίγνωση των συνεπειών της ανισότητας των φύλων. Καθώς οι ιδρυτές της οργάνωσης Equimundo άκουγαν τις αφηγήσεις ανδρών από όλον τον κόσμο οι οποίοι συμπεριφέρονταν βίαια στις γυναίκες και στα παιδιά, διαπίστωσαν ότι υπάρχει ανάγκη για αναμόρφωση και κατάλαβαν ότι αυτή ήταν η κατάλληλη ευκαιρία. Η οργάνωση Equimundo πλέον εργάζεται με ενδιαφερόμενα μέλη της τοπικής κοινότητας και οργανισμούς όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας σε δεκάδες χώρες σε όλο τον κόσμο, βοηθώντας τους άνδρες και τα παιδιά να αλλάξουν τον εαυτό τους και τις τοπικές κοινότητες. Για τους ενδιαφερόμενους στη Βραζιλία –και σε άλλα μέρη του κόσμου– η συνεχιζόμενη πάλη ανάμεσα στην παράδοση και την ελευθερία είναι συναρπαστική και τρομακτική, ευχάριστη και απογοητευτική. Για τους κοινωνιολόγους, είναι μια μαρτυρία για την πολύπλοκη ομορφιά της ζωής, για τη ζωντανή κουλτούρα που συνεχώς αλλάζει. Για όλους, είναι μία ευκαιρία να σκεφτούν την αυξανόμενη κοινωνική δικαιοσύνη.

ΒΙΟΛΟΓΙΚΟ ΦΥΛΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΦΥΛΟ

Το *βιολογικό φύλο* και το *κοινωνικό φύλο* είναι όροι που χρησιμοποιούνται συχνά ο ένας στη θέση του άλλου και συγχέονται. Όμως, είναι σημαντικό να γίνεται σαφής διάκριση μεταξύ τους. Το **βιολογικό φύλο** είναι κυρίως βιολογικός όρος και συχνά εκφράζεται ως *θηλυκό* ή *αρσενικό* (περισσότερα για το θέμα αυτό αργότερα). Το βιολογικό φύλο αντικατοπτρίζεται κατά κανόνα στα χρωμοσώματα, στους σπερματικούς αδένες, στα γεννητικά όργανα και στις ορμόνες. Συχνά αντικατοπτρίζεται επίσης στα νομικά έγγραφα, συμπεριλαμβανομένων των πιστοποιητικών γέννησης, των αδειών οδήγησης και των διαβατηρίων. Το **κοινωνικό φύλο** είναι ένας πολιτισμικός όρος που συνδέεται με κοινωνικές προσδοκίες συγκεκριμένης συμπεριφοράς, στάσης και προσωπικότητας που θεωρούνται συνήθως «κατάλληλες» για ένα συγκεκριμένο βιολογικό φύλο· συνήθως εκφράζεται με τους όρους *άνδρας* ή *γυναίκα*, *αγόρι* ή *κορίτσι*. Η βασική διαφορά είναι ότι το βιολογικό φύλο βασίζεται κυρίως στη βιολογία, ενώ το κοινωνικό φύλο βασίζεται σε κοινωνικές διακρίσεις. Οι δυτικές αντιλήψεις για την ιδέα του κοινωνικού φύλου στηρίζονται στην υπόθεση ότι υπάρχουν ισχυρές, σαφείς διαφορές στο κοινωνικό φύλο που εδράζονται στο βιολογικό φύλο. Συχνά, πολλοί άνθρωποι υποθέτουν ότι τα γεννητικά όργανα «δεν είναι μόνο η κύρια ένδειξη του κοινωνικού φύλου, αλλά και η υφέρπουσα *αιτία* της συγκεκριμένης ταυτότητας» (Helliwell 2000, 797· η έμφαση του συγγραφέα). Όμως, τα σώματα και η βιολογία είναι

κοινωνικά κατασκευασμένα ως η βάση για το κοινωνικό φύλο. «Το κοινωνικό φύλο βασίζεται στο βιολογικό φύλο, αλλά τονίζει σε μεγάλο βαθμό τις βιολογικές διαφορές και τις μεταφέρει σε τομείς με τους οποίους δεν έχει καμία σχέση» (Eckert & McConnell-Ginet 2013, 2). Για παράδειγμα, δεν υπάρχει τίποτα στην ανθρώπινη βιολογία που να μπορεί να εξηγήσει γιατί θεωρούμε ότι μόνο οι γυναίκες πρέπει να φορούν ψηλά τακούνια (τα οποία στην πραγματικότητα σχεδιάστηκαν αρχικά για άνδρες!) ή ότι οι άνδρες δεν πρέπει να βάζουν τα νύχια τους (μια πρακτική που γίνεται όλο και περισσότερο αποδεκτή σε πολλούς πολιτισμούς και υποκοουλτούρες).

Το κοινωνικό φύλο και το βιολογικό φύλο είναι παραδείγματα (ένα άλλο τέτοιο παράδειγμα είναι η φυλή) **θέσης κυριαρχίας**, μια κοινωνική θέση που γίνεται το κύριο χαρακτηριστικό αναγνώρισης ενός ατόμου. Η συγκεκριμένη θέση κυριαρχεί επάνω σε όλες τις άλλες, συμπεριλαμβανομένης της κατακτημένης θέσης (όπως είναι η εκπαίδευση) και της δοτής θέσης (όπως είναι η ηλικία), επομένως έχει πολύ σημαντικές συνέπειες. Η θέση κυριαρχίας μπορεί να διαφέρει ανάλογα με το περιβάλλον, αλλά συνήθως περιλαμβάνει το βιολογικό φύλο, τη φυλή και τη σεξουαλικότητα. Αυτά είναι μέρη της ταυτότητας κάποιου που γίνονται το κυρίαρχο πρίσμα μέσα από το οποίο το άτομο αυτό γίνεται αντιληπτό από τους άλλους.

Το βιολογικό φύλο ως κοινωνική κατασκευή σχετιζόταν από παλιά με το κοινωνικό φύλο, όμως η μεταξύ τους σχέση δεν είναι και τόσο ξεκάθαρη όσο έχουμε μάθει. Επιπλέον, το βιολογικό και το κοινωνικό φύλο, και ειδικά το κοινωνικό, προσδιορίζονται απλά μέσω φυσικών, βιολογικών διαδικασιών. Και τα δύο (και ειδικά το κοινωνικό φύλο) επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τις κοινωνικές και τις πολιτισμικές δυνάμεις.

Συνήθως, σκεφτόμαστε έχοντας στο μυαλό μας μόνο δύο βιολογικά φύλα, όμως στην πράξη υπάρχει ένα συνεχές για το βιολογικό φύλο (Homs 2016). Ο **μεσοφυλισμός** είναι ένας «γενικός όρος που χρησιμοποιείται για διάφορες [ιατρικές] καταστάσεις στις οποίες ένα άτομο έχει γεννηθεί με αναπαραγωγικά ή σεξουαλικά ανατομικά χαρακτηριστικά που δεν συνάδουν με τον τυπικό ορισμό του αρσενικού ή θηλυκού» (Intersex Society of North America 2008). Λίγες είναι οι μεσοφυλικές καταστάσεις που αντιστοιχούν σε «πραγματικά ιατρικά επείγοντα περιστατικά», υπό την έννοια ότι τα γεννητικά όργανα είναι ένα σημάδι ενός υφέρποντος ιατρικού προβλήματος μεταβολισμού που χρήζει άμεσης θεραπείας. Οι περισσότερες καταστάσεις μεσοφυλισμού δεν απαιτούν ιατρικές επεμβάσεις και αντιθέτως αποτελούν φυσικές παραλλαγές στη διαμόρφωση των ανθρώπινων χρωμοσωμάτων που προσδιορίζουν το φύλο. Ιστορικά, οι γιατροί συχνά τροποποιούσαν χειρουργικά τα γεννητικά όργανα των βρεφών και των παιδιών για να προσπαθήσουν να ταιριάξουν με την πιο τυπική ανδρική ή γυναικεία ανατομία, μια διαδικασία που προκαλεί μεγάλη βλάβη. Χάρη στην υπεράσπιση των μεσοφυλικών και την αυξημένη ευαισθητοποίηση του ιατρικού προσωπικού, σήμερα αυτή η επιβλαβής πρακτική έχει απαγορευτεί σε πολλές χώρες και έχει κριθεί ως μια μορφή μη συναινετικού ακρωτηριασμού των βρεφών.

Οι περισσότερες πλευρές της ανδροπρέπειας και της θηλυκότητας ανήκουν, επίσης, σε ένα συνεχές. Για παράδειγμα, τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες έχουν οιστρογόνα και τεστοστερόνη. Όμως οι ποσότητες αυτών των ορμονών διαφέρουν πολύ ανάλογα με το άτομο και ανάλογα με το φύλο, αλλά και μεταβάλλονται με την πάροδο του χρόνου (Liaw & Janssen 2014). Και τα δύο φύλα έχουν στήθη, συνεπώς ο καρκίνος του μαστού μπορεί να πλήξει και τους άνδρες, παρότι είναι κατά κύριο λόγο γυναικεία ασθένεια. Η τριχοφυΐα στο πρόσωπο θεωρείται συνήθως ανδρικό χαρακτηριστικό, όμως υπάρχουν αρκετές γυναίκες που

Η μεσοφυλική ακτιβίστρια Pidgeon Pagonis (δεξιά) με τη συγγραφέα κοινωνιολογίας του SAGE, Georgiann Davis, στην πρεμιέρα του ντοκιμαντέρ του περιοδικού *National Geographic* για το 2016, *The Gender Revolution: A Journey with Katie Couric*. Το *National Geographic* συμφώνησε να ανατυπώσει ένα ειδικό τεύχος του περιοδικού, επίσης με τίτλο *The Gender Revolution*, με διορθώσεις, αφού η Pagonis και άλλοι παραπονέθηκαν ότι η πρώτη εκτύπωση αναφερόταν στον μεσοφυλισμό ως «διαταραχή».

Desiree Navarro/ Getty Images

έχουν έντονη τριχοφυΐα στο πρόσωπο και πρέπει να ξυρίζονται τακτικά. Από βιολογικής άποψης, οι διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι λίγες, όμως μεγάλο μέρος της κουλτούρας βασίζεται στις υποθέσεις που υπάρχουν αναφορικά με τις διαφορές που σχετίζονται με το βιολογικό φύλο (και το κοινωνικό φύλο). Δυστυχώς, σπανίως συναντούμε «διακριτές, αλλά ίσες μεταξύ τους» κοινωνικές δομές βασισμένες σε ιδέες για αυτές τις διαφορές. Αντιθέτως, οι πεποιθήσεις για τις διαφορές μεταφράζονται συχνά σε κατασκευές ανωτερότητας και κατωτερότητας.

Θηλυκότητες και ανδροπρέπειες

Η **ταυτότητα φύλου** είναι η εσωτερική αίσθηση που έχει ένα άτομο για το φύλο του (Bornstein 1994· Wood & Eagly 2015). Τα άτομα μπορεί να έχουν **ρόλους φύλου**, δηλαδή μια δημόσια παρουσίαση του φύλου, η οποία περιλαμβάνει τον ρουχισμό, την κόμμωση και χαρακτηριστικά γνωρίσματα συμπεριφοράς και στάσεων που διαφέρουν από την ταυτότητα του φύλου τους ή συμφωνούν με τις ταυτότητες φύλου που η κοινωνία έχει αποδώσει στο φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννηση.

Όπως συμβαίνει και με το βιολογικό φύλο, συχνά σκεφτόμαστε το κοινωνικό φύλο με δυαδικούς όρους. Σκεφτόμαστε ένα *σύστημα δυαδικού κοινωνικού φύλου* που περιλαμβάνει μόνο δύο φύλα, τον άνδρα και τη γυναίκα. Όμως, όπως το φύλο δεν είναι ένα απλό δυαδικό σύστημα, όπως αποδεικνύεται στην περίπτωση των μεσοφυλικών ατόμων, έτσι και το φύλο έχει πολλαπλές πτυχές, μορφές και εκφράσεις· δεν είναι ένα απλό, καθαρό δυαδικό σύστημα. Όπως το θέτει ένας γνωστός μελετητής: «Δεν υπάρχει ένα μόνο βιολογικό μέτρο που να τοποθετεί αδιαμφισβήτητα κάθε άνθρωπο σε μία από τις δύο κατηγορίες – αρσενικό και θηλυκό» (Fausto-Sterling 2018). Είναι κοινωνικά κατασκευασμένο και μεταβλητό σε διάφορους πολιτισμούς, χρόνους και τόπους. Τα άτομα που μπορεί να αυτοπροσδιορίζονται ως ένα από τα δύο κυρίαρχα φύλα – δηλαδή, ως άνδρας ή γυναίκα – επιτελούν ένα ευρύ φάσμα απεικονίσεων, ρόλων και ταυτοτήτων του κοινωνικού φύλου.

Οι όροι *θηλυκότητες* και *ανδροπρέπειες* αναφέρονται στο πώς ορίζει ο κάθε πολιτισμός τα χαρακτηριστικά τα οποία σχετίζονται με το να είναι ένα άτομο «γυναίκα» ή «άνδρας». Αυτοί οι ορισμοί αποκτώνται κατά τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης. Εκφράζονται στον πληθυντικό, επειδή υπάρχουν πολλές μορφές θηλυκότητας και ανδροπρέπειας που συνδέονται με άλλα χαρακτηριστικά, όπως η φυλή, η εθνότητα, η ηλικία, η εθνικότητα και η κοινωνική τάξη. Οι πολιτισμικές ερμηνείες για τις θηλυκότητες και τις ανδροπρέπειες υπόκεινται σε μεταβολές, ανάλογα με τον τόπο και την ιστορική περίοδο. Για παράδειγμα, πολλές ιστορικές προσωπικότητες που θεωρούνταν αρκετά αρρενωπές (π.χ. ο George Washington, ο Napoleon) φορούσαν τακούνια, πουκάμισα με βολάν, περούκες και μακιγιάζ. Οι ερμηνείες αυτές εξαρτώνται επίσης από μια σειρά άλλων παραγόντων, όπως η φυλή, η ηλικία και η κοινωνική θέση. Αν ένας άνδρας οικοδόμος σταυρώνει τα πόδια του, είναι πιο πιθανό να θεωρήσουμε ότι πρόκειται για θηλυκή συμπεριφορά από ό,τι αν το κάνει ένα στέλεχος επιχείρησης σε ένα συνέδριο. Εν ολίγοις, η ανδροπρέπεια και η θηλυκότητα είναι κοινωνικές κατασκευές που δεν είναι σταθερές στον χρόνο, στον τόπο, στην κουλτούρα, ακόμη και στο πρόσωπο.

Υπάρχει μια τάση να αναπτύσσονται στερεότυπα για το τι σημαίνει να είναι ένα άτομο γυναίκα και θηλυκό (να είναι μητρική μορφή, να επιθυμεί να φροντίσει τους άλλους, να είναι συναισθηματική), και τι σημαίνει να είναι ένα άτομο άνδρας και αρσενικό (να είναι πατρική μορφή, να είναι σκληρός, να μην είναι συναισθηματικός). Όμως, στην πραγματικότητα αυτά τα στερεότυπα δεν είναι ούτε φυσικά ούτε βιολογικά, αλλά κοινωνικά κατασκευασμένα. Κατά τη γνωστή ρήση της Simone de Beauvoir: «Γυναίκα δεν γεννιέσαι, γίνεσαι!» [(1952) 1973, 301]. Το ίδιο ισχύει, φυσικά, και για τους άνδρες. Ωστόσο, η διάκριση ανάμεσα σε αρσενικό και θηλυκό παραμένει.

Η κοινωνιολόγος Raewynn Connell (1997, 2009· Gough, 2016) επινόησε τους όρους *ηγεμονική ανδροπρέπεια* και *τονισμένη θηλυκότητα*, και ανέλυσε τους ρόλους που έχουν διαδραματίσει αυτές οι ιδέες στην ανισότητα των φύλων παγκοσμίως. Ο όρος *ηγεμονική* σημαίνει κυρίαρχη. Επομένως, ο όρος **ηγεμονική ανδροπρέπεια** αναφέρεται στην κυρίαρχη μορφή ή στην πιο εξιδανικευμένη μορφή ανδροπρέπειας. Θεωρούμε αυτήν τη μορφή ως δεδομένη και «φυσική». Συνδέεται με την πατριαρχία, μια μορφή κοινωνίας που κυριαρχείται από τους άνδρες και επικεντρώνεται στους άνδρες και στην ηγεμονική ανδροπρέπεια (Miller 2017). Η ηγεμονική ανδροπρέπεια είναι η οπτική για την ανδροπρέπεια που διέπει τα πατριαρχικά συστήματα. Η **τονισμένη θηλυκότητα** είναι μια ομάδα κοινωνικά κατασκευασμένων ιδεών για το «πρότυπο γυναίκας». Αυτές οι ιδέες είναι οργανωμένες με σκοπό να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα των ανδρών και την πατριαρχία. Η έμφαση στη θηλυκότητα εστιάζει στην κοινωνική ικανότητα (και όχι στη νοημοσύνη), στην «ικανοποίηση του εγώ» και στην αποδοχή των ρόλων της μητέρας και συζύγου (Spade & Valentine 2016). Αντιπροσωπεύει μια υποβαθμισμένη ετεροφυλοφιλική θηλυκότητα. Συγκεκριμένοι τρόποι έκφρασης της θηλυκότητας και της ανδροπρέπειας αντιπαραβάλλονται προς τις κυρίαρχες μορφές.

Η Raewyn Connell συνεισέφερε σημαντικά στη μελέτη της κοινωνικής διαστρωμάτωσης και στη μελέτη του κοινωνικού φύλου, συμπεριλαμβανομένης της ιδέας ότι το φύλο είναι μια κοινωνική δομή μεγάλης κλίμακας και όχι απλώς ζήτημα προσωπικής ταυτότητας. Στην έρευνά της χρησιμοποιεί συχνά βιογραφικές συνεντεύξεις και ήταν ένας από τους πρώτους ανθρώπους που μελέτησαν την κοινωνική κατασκευή της ανδροπρέπειας.

Φωτογραφήθηκε από την Dianne Reggett. Η φωτογραφία χρησιμοποιείται με την άδεια της Raewyn Connell.

Η ηγεμονική ανδροπρέπεια και η τονισμένη θηλυκότητα επηρεάζουν δυσμενώς τόσο τους άνδρες όσο και τις γυναίκες. Οι άνδρες που δεν ανταποκρίνονται στο στερεότυπο της ηγεμονικής ανδροπρέπειας, ειδικά των ομοφυλόφιλων, των ανδρών που ανήκουν στην εργατική τάξη, των ανάπηρων και των εγχρώμων ανδρών, επηρεάζονται δυσμενώς. Γενικά, η ύπαρξη άκαμπτων προσδοκιών σε σχέση με την ηγεμονική ανδροπρέπεια συνεπάγεται ότι πολλοί άνδρες (ακόμα και οι ετεροφυλόφιλοι, οι μη Λευκοί και οι άνδρες της μεσαίας τάξης) θα θεωρούνται –και θα θεωρούν τους εαυτούς τους– ότι υστερούν έναντι του ιδανικού. Πολλές γυναίκες επηρεάζονται δυσμενώς, επειδή δεν ανταποκρίνονται –και δεν μπορούν να ανταποκριθούν– στα ιδανικά που σχετίζονται με την τονισμένη θηλυκότητα.

Αν και ορισμένοι άνδρες ωφελούνται πολύ από την ηγεμονική ανδροπρέπεια, τουλάχιστον μέχρι πρόσφατα, δεν μπορούσαν να δουν όλα τα πλεονεκτήματά τους. Ένα από τα προνόμια (από τα οφέλη) που αποκομίζουν οι άνδρες χάρη στην ανισότητα των φύλων ήταν ότι δεν χρειαζόταν να κάνουν σκέψεις σχετικά με την ανδροπρέπεια ή το τι σημαίνει να «εί-

σαι άνδρας». Αντίθετα, οι γυναίκες συχνά σκέφτονται πολύ για τα μειονεκτήματα της θηλυκότητας και τα πλεονεκτήματα της ανδροπρέπειας. Επειδή καταπιέζονται από το σύστημα των ανισοτήτων των φύλων με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, αναγκάζονται συχνότερα να σκέφτονται τα στερεότυπα των φύλων.

Οι ανδροπρέπειες και οι θηλυκότητες μπορούν να απομονωθούν από το βιολογικό φύλο και το σώμα. Οι άνδρες μπορούν να συμπεριφέρονται με τρόπους που ορίζονται κοινωνικά ως «θηλυκοί» με το να παρέχουν φροντίδα στους άλλους, ενώ οι γυναίκες μπορούν να συμπεριφέρονται με τρόπους που ορίζονται κοινωνικά ως «αρσενικοί» με το να ανταγωνίζονται τους άλλους με επιθετικότητα. Όπως ισχύει και με το συνεχές του αρσενικού και του θηλυκού βιολογικού φύλου, έτσι και για το κοινωνικό φύλο δεν θα πρέπει να σκεπτόμαστε με τον απλό τύπο «είτε... ή...». Υπάρχει ένα συνεχές όσον αφορά τις ανδροπρέπειες και τις θηλυκότητες, που προκύπτει εν μέρει από την ποικιλία των μοτίβων κοινωνικοποίησης που βιώνουμε στην πορεία της ζωής. Οι άνθρωποι προσαρμόζονται στη διάρκεια της ζωής τους, δίνοντας έμφαση στις διαφορετικές πλευρές του κοινωνικού φύλου και ερμηνεύοντας τις προσδοκίες του ρόλου του κοινωνικού φύλου που δημιουργεί η κοινωνία. Συγχωνεύουμε τις προσδοκίες για το κοινωνικό φύλο με τις προσδοκίες άλλων διαθεματικών καταστάσεων, συμπεριλαμβανομένων της φυλής, της τάξης και του σεξουαλικού προσανατολισμού. Επιπλέον, τα άτομα μπορούν να έχουν αυξημένη ανδροπρέπεια και ταυτόχρονα αυξημένη θηλυκότητα, ή να έχουν χαμηλή ανδροπρέπεια και ταυτόχρονα χαμηλή θηλυκότητα, ανεξάρτητα από το βιολογικό φύλο. Η ερμηνεία του ρόλου του κοινωνικού φύλου είναι ρευστή και όχι στατική, ενώ αφήνει περιθώρια στους ανθρώπους να κάνουν κάποιες επιλογές σχετικά με το πώς να ερμηνεύουν τον ρόλο του κοινωνικού φύλου εντός των κοινωνικά προσδιορισμένων ρόλων (Butler 1994· Goldschmied & Kowalczyk 2016). Οι άνθρωποι που είναι **άφυλοι** μπορεί να μην ταυτίζονται με κανένα φύλο, ενώ αυτοί που είναι **ρευστού φύλου** ίσως να αισθάνονται ότι η ταυτότητά τους αλλάζει ανάλογα με το πλαίσιο. Ο όρος **genderqueer** είναι ένας γενικευμένος όρος που περιλαμβάνει μια ποικιλία ταυτοτήτων κοινωνικού φύλου, συναισθημάτων και ετικετών που δημιούργησαν τα ίδια τα άτομα.

Η ποικιλομορφία των φύλων

Ο όρος **διεμφυλικός** είναι ένας γενικός όρος για τα άτομα των οποίων η ταυτότητα του κοινωνικού φύλου και/ή η έκφραση φύλου διαφέρει από τις κοινωνικές προσδοκίες που συνδέονται με το φύλο που τους αποδόθηκε ιατρικά κατά τη γέννηση (Ryan 2019). Ο προσδιορισμός της διεμφυλικής ταυτότητας εξαρτάται από ποικίλους κοινωνικούς, πολιτισμικούς, υποκειμενικούς και νομικούς παράγοντες. Αυτές οι ταυτότητες θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν (αλλά δεν περιορίζονται σε αυτές) εκείνους που ταυτοποιούνται ως διεμφυλικοί, τρανσέξουαλ, genderqueer, τρίτου φύλου ή μη δυαδικού φύλου, μεταξύ πολλών άλλων πιθανών ταυτοτήτων

που θα θεωρούνταν ως μη συμμορφούμενες με το κοινωνικό φύλο σύμφωνα με τα κοινωνικά πρότυπα. Για πολλούς γιατρούς, ο προσδιορισμός μιας τέτοιας ταυτότητας είναι ένα ζήτημα βιολογικών προδιαγραφών (δηλ. βιολογικό φύλο). Για όσους εργάζονται στην ψυχιατρική, συχνά πρόκειται για τη διάγνωση μιας ψυχικής κατάστασης (δηλ. διαταραχή ταυτότητας φύλου ή δυσφορία φύλου). Από νομικής άποψης, οι αντιλήψεις για το τι σημαίνει να είσαι τρανς είναι τόσο διαφορετικές όσο και οι χώρες ή ακόμη και οι δήμοι που έχουν νόμους για τέτοιου είδους ζητήματα (Ryan, 2018). Και ακόμη πιο περίπλοκα είναι τα μυριάδες μέσα με τα οποία τα ίδια τα τρανς άτομα καταλήγουν να αναπτύσσουν και να υιοθετούν μια τέτοια ταυτότητα.

Επιπλέον, υπάρχει μια ποικιλία όρων που χρησιμοποιούν τα τρανς άτομα για να περιγράψουν τον εαυτό τους, όπως διεμφυλικοί, τρανσέξουαλ, τρανς, τρανς*, άνδρας/γυναίκα με τρανς ιστορικό και μη δυαδικό φύλο· ο κατάλογος είναι τόσο εκτενής, όσο και ο αριθμός των ατόμων που μπορεί να χρησιμοποιούν τέτοιους όρους (Ryan 2020). Πολλοί από αυτούς τους όρους δεν διαθέτουν έναν συνεπή ορισμό σε όλους τους χρόνους, τους τόπους ή τους πολιτισμούς. Δηλαδή, συχνά κατανοούνται με διαφορετικούς τρόπους από διαφορετικούς λαούς, σε βαθμό που δεν παρατηρείται συχνά με άλλα είδη όρων ταυτότητας. Επιπλέον, άτομα με παρόμοιες ταυτότητες φύλου μπορεί να χρησιμοποιούν διαφορετικούς όρους για να αυτοπροσδιοριστούν, ενώ άτομα με διαφορετικές ταυτότητες φύλου μπορεί να χρησιμοποιούν τον ίδιο όρο.

Τα διεμφυλικά άτομα δεν ακολουθούν μία μόνο πορεία. Μπορεί να τοποθετήσουν ή να μην τοποθετήσουν τον εαυτό τους σε κάποιο σημείο του ευρύτερου πλαισίου του κοινωνικού φύλου. Μπορεί να ταυτιστούν ή να μην ταυτιστούν με κάποιο από τα δύο πολιτισμικά κυρίαρχα κοινωνικά φύλα. Μπορεί να επιθυμούν ή να μην επιθυμούν να χρησιμοποιήσουν ορμόνες ή να προχωρήσουν σε χειρουργικές επεμβάσεις για να αλλάξουν κάποια σημεία του σώματός τους. Τα διεμφυλικά άτομα μπορεί να επιλέξουν ταυτότητα και/ή να δημιουργήσουν «ετικέτες» τις οποίες εφαρμόζουν οι ίδιοι για τον εαυτό τους, οι οποίες δεν ταιριάζουν ξεκάθαρα με το δυαδικό στοιχείο του φύλου (Ryan 2013).

Πριν από λίγο καιρό, το περιοδικό *Time* δημοσίευσε μια ιστορία που διαφημίστηκε στο εξώφυλλό του με τίτλο «The Transgender Tipping Point» και πρωταγωνίστρια την ηθοποιό Laverne Cox, μια «περήφανη Αφροαμερικανίδα διεμφυλική γυναίκα» (K. Steinmetz 2014b). Ο Kye Allums είναι ένας «queer ρευστού φύλου καλλιτέχνης και αθλητής», που έπαιξε στην Κατηγορία I (Division I) της κολεγιακής καλαθοσφαίρισης και ήταν ο πρώτος παίκτης του NCAA που δήλωσε δημοσίως ότι είναι διεμφυλικός (K. Steinmetz 2014a). Η Cox και ο Allums επιτελούν υποστηρικτικό και επιμορφωτικό έργο. Η Cox έχει εμφανιστεί σε πολλές εκδηλώσεις και εργάστηκε ακούραστα εκ μέρους των διεμφυλικών ατόμων και ιδιαιτέρως των διεμφυλικών νέων. Το 2011, στην εκπομπή *Dancing with the Stars* εμφανίστηκε ο Chaz Bono, ένας διεμφυλικός άνδρας του οποίου οι γονείς είναι οι καλλιτέχνες Sonny και Cher, ενώ το 2015, ο χρυσός ολυμπιονίκης Bruce Jenner –πλέον Caitlyn Jenner, (η οποία είναι επίσης γνωστή για τη σχέση της με τις οικογένειες Kardashian και Jenner)– δήλωσε δημοσίως ότι είναι διεμφυλικός.

Παρότι υπάρχει μεγαλύτερη αποδοχή όσων προσδιορίζονται ως διεμφυλικοί σε ορισμένα μέρη του κόσμου, τα άτομα αυτά εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν υπερβολικές διακρίσεις σχεδόν παντού. Για παράδειγμα, στα τέλη του 2018, ο πρώην πρόεδρος Trump εξέταζε μια πρόταση για τον ορισμό των διεμφυλικών εκτός ύπαρξης, περιορίζοντας το φύλο σε αρσενικό και θηλυκό (μια σαφής σύγχυση βιολογικού φύλου και κοινωνικού φύλου!). Η απόφαση αυτή θα βασιζόταν στα εξωτερικά αναπαραγωγικά γεννητικά όργανα που υπάρχουν κατά τη γέννηση και θα ήταν αμετάβλητη καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου (Reuters 2018a). Η πρόταση αντιμετωπίστηκε με ευρεία καταδίκη, ιδίως από την κοινότητα ΛΟΑΤΚΙ (λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι, διεμφυλικοί και queer) (Associated Press 2018) και δεν ψηφίστηκε νόμος.

Η ιστορία και το γενικό πλαίσιο των διεμφυλικών ατόμων δεν περιορίζεται μόνο στα τελευταία χρόνια όπου σημειώθηκε αύξηση της δημόσιας παρουσίας των ατόμων αυτών, αλλά είναι πολύ παλαιότερη (Stryker 2017). Η Sylvia Rivera (1951-2002), μια «drag queen» [και] αμφιφυλόφιλη διεμφυλική ακτιβίστρια ήταν μια «δυνατή και επίμονη φωνή υπέρ των δικαιωμάτων των εγχρώμων ανθρώπων, των queer με χαμηλό εισόδημα και των διεμφυλικών ατόμων» (Sylvia Rivera Law Project 2015). Ήταν ανάμεσα στα άτομα που συγκρούστηκαν με την αστυνομία στα επεισόδια που σημειώθηκαν το 1969 στη Νέα Υόρκη στο μπαρ Stonewall, όπου ομοφυλόφιλοι, queer και διεμφυλικοί προέβαλαν αντίσταση κατά της παρενόχλησης της αστυνομίας. Τα συγκεκριμένα επεισόδια θεωρούνται συχνά ως η απαρχή του σύγχρονου κινήματος δικαιωμάτων των λεσβιών, των γκέι, των τρανσέξουαλ και των διεμφυλικών LGBT στις ΗΠΑ και παγκόσμια.

Υπάρχουν πολλές κουλτούρες σε όλον τον κόσμο με διάφορα μη δυαδικά φύλα. Ορισμένες φυλές North American Native (Β. Αμερικανοί Ιθαγενείς) και First Nations (Πρώτα Έθνη) συμπεριλαμβάνουν ρόλους για άτομα με δύο πνεύματα. Αυτά τα άτομα ορίζονται από την κοινωνία ως πραγματικά διαφορετικά άτομα –ούτε άνδρας, ούτε γυναίκα, ούτε συνδυασμός των δύο– και γίνονται σεβαστά στις φυλές τους (Roscoe 1998). Ένα

άλλο είδος διαφοροποίησης φύλου απαντάται σε κάποια ορεινά χωριά στο Αφγανιστάν, όπου μια αυστηρά δομημένη κουλτούρα υπαγορεύει ότι οι γιοι είναι απαραίτητοι στις οικογένειες που ελπίζουν να αποκτήσουν κύρος (Arbabzadah 2011· Nordberg 2014). Έτσι, κάποιες οικογένειες χωρίς αρσενικά παιδιά παρουσιάζουν τα μικρά κορίτσια ως αγόρια (που ονομάζονται *bacha posh*), με το ντύσιμο, το χτένισμα και τη συμπεριφορά που συνηθίζεται στα αγόρια, προκειμένου να αποκτήσουν κύρος. Στην εφηβεία, τα παιδιά αυτά «αλλάζουν» και γίνονται κορίτσια. Σε μερικές αγροτικές περιοχές της Αλβανίας, κάποιες γυναίκες έγιναν άνδρες, υιοθετώντας το ντύσιμο, τις συνήθειες, τα προνόμια και τις ευθύνες των ανδρών (Bilefsky 2008). Αποκαλούνται συχνά «ορκισμένες παρθένες», καθώς ορκίζονται να μην παντρευτούν, να μην έχουν ερωτικές επαφές και να μην αποκτήσουν παιδιά, και γίνονται αποδεκτές από τους άνδρες και σεβαστές σαν να ήταν άνδρες.

Στη νότια πολιτεία Οαχασα, στο Μεξικό, υπάρχει μια ομάδα ανθρώπων που ονομάζονται *muxes*, οι οποίοι δεν αναγνωρίζονται ως άνδρες ή γυναίκες, παρόλο που γεννήθηκαν με ανδρικό σώμα. Στο Μεξικό υπάρχει μια μακρά παράδοση ενός τρόπου ζωής μικτού φύλου. Οι *Muxes* έγιναν ευρέως αποδεκτοί και «τα κεντήματά τους, η κόμμωσή τους, τα τεχνουργήματά τους και η μαγειρική τους» τυγχάνουν μεγάλου θαυμασμού (Burnett 2016, Α4). Όμως, τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει διαμαρτυρίες για τη χρήση των γυναικείων τουαλετών από τις *muxes*.

Το πιο γνωστό παράδειγμα μιας ομάδας που δεν θεωρείται ούτε αρσενικό ούτε θηλυκό, αλλά ένα τρίτο φύλο, είναι οι *hijras* της Ινδίας (Nanda 1999). Συνήθως υιοθετούν το ντύσιμο και τους τρόπους συμπεριφοράς των γυναικών και ιστορικά κατέχουν πολύ σημαντικούς ρόλους στην κοινωνία, ιδιαίτερα μεταξύ των Ινδουιστών. Μάλιστα, πολλοί εξακολουθούν να ζητούν τις ευλογίες μιας *hijra* πριν από τον γάμο ή τη γέννα.

Η *muxe*, γεννημένη με ανδρικό σώμα αλλά χωρίς να αναγνωρίζεται ως άνδρας ή γυναίκα, συμμετέχει στην παραδοσιακή πομπή κατά τη διάρκεια του Φεστιβάλ *Muxes* στο Juchitán του Μεξικού. Αυτό το σύστημα των τριών φύλων προέρχεται από τον προϊσπανικό πολιτισμό των ιθαγενών.

Jan Sochor/Getty Images

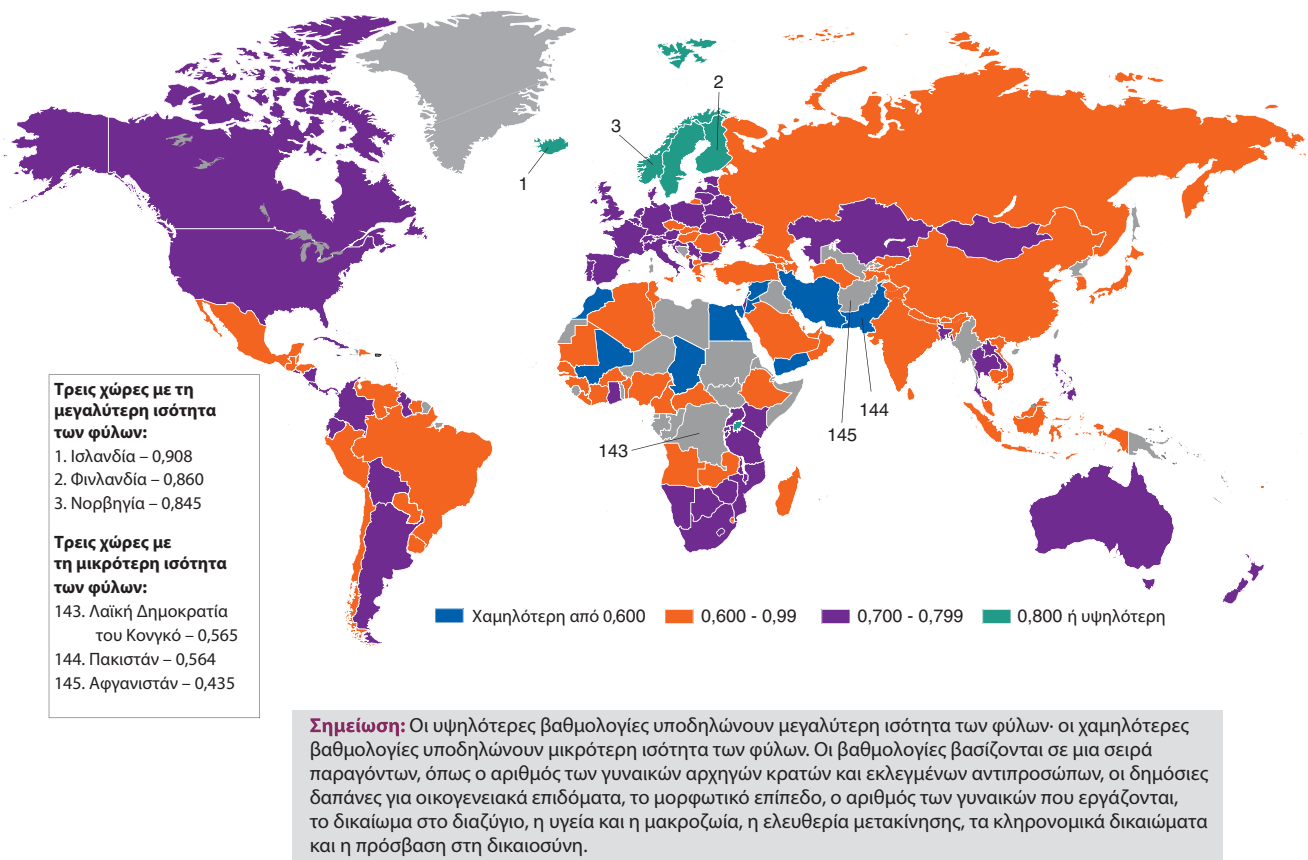
Ανισότητες του φύλου

Το φύλο, ως κυρίαρχη ιδιότητα και πρωταρχική βάση για τη διατήρηση των δομικών, θεσμικών ανισοτήτων, είναι μια πολύ σημαντική μεταβλητή για την κατανόηση των ευκαιριών που έχει κανείς ζώντας. Το φύλο είναι ενσωματωμένο σε όλους τους κοινωνικούς θεσμούς μας ή τα κοινωνικά συστήματά μας: στην εκπαίδευση, στις οικογένειες, στην οικονομία, στη νομοθεσία και τα λοιπά. Στους περισσότερους πολιτισμούς σε όλο τον

κόσμο κοινωνικοποιούμε τους ανθρώπους στο δυαδικό σύστημα των φύλων μέσω των κοινωνικών θεσμών και στη συνέχεια τους διοχετεύουμε σε δραστηριότητες, ιδιότητες και επιδιώξεις με διαφορετική αξία. Ο τρόπος με τον οποίο εξισώνουμε τα άτομα και τους κοινωνικούς θεσμούς έχει πραγματικές συνέπειες σχεδόν για όλους.

Το πρόβλημα της ανισότητας των φύλων απαντάται σε όλο τον κόσμο. Το World Economic Forum μετρά την ανισότητα των φύλων σε συνάρτηση με τα χάσματα μεταξύ των φύλων όσον αφορά την υγειονομική περίθαλψη, την εκπαίδευση, την οικονομία και την πολιτική. Στη βαθμολογία συνεισφέρουν τα στατιστικά δεδομένα σχετικά με τους μισθούς των ανδρών και των γυναικών, τη συμμετοχή τους στην αμειβόμενη εργασία, την πρόσβασή τους στην εκπαίδευση, την αντιπροσώπευσή τους σε πολιτικά όργανα και το προσδόκιμο ζωής τους. Δεν υπάρχει καμία χώρα στον κόσμο που να έχει βαθμολογία ίση με τη μονάδα· δεν υπάρχει καμία χώρα με πλήρη ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών. Όπως φαίνεται στο Σχήμα 10.1, η Ισλανδία είναι η χώρα με τη μεγαλύτερη ισότητα σε όλο τον κόσμο όσον αφορά το φύλο, με βαθμολογία ίση με 0,908, ενώ το Αφγανιστάν είναι η χώρα με τη μικρότερη ισότητα με βαθμολογία ίση με 0,435. Οι ΗΠΑ έρχονται στην 27η θέση, με βαθμολογία ίση με 0,769.

ΣΧΗΜΑ 10.1 ■ Δείκτης παγκόσμιου χάσματος μεταξύ των φύλων, 2022

Πηγή: World Economic Forum, 2022, *Global Gender Gap Report 2022: Insight Report*, March 2022, p. 10. (https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf).

Υπάρχουν παγκόσμιες διαφορές στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι κοινωνίες τις διαφορές και τις ανισότητες των φύλων. Για παράδειγμα, οι υπογράφωντες την αίτηση στο Change.org στο Ηνωμένο Βασίλειο και στην Ιρλανδία προσπάθησαν να στείλουν ένα μήνυμα στους λιανοπωλητές παιχνιδιών: Σταματήστε να χαρακτηρίζετε τα παιχνίδια ως αγορίστικα (σετ κατασκευών, αυτοκίνητα και άλλα παρόμοια) και κοριτσίστικα (φορέματα για πριγκίπισσες, κουζινικά κ.λπ.). Ορισμένοι Σουηδοί πιστεύουν ακράδαντα ότι τα παραδοσιακά πρότυπα των φύλων ενισχύουν τις ανισότητες. Υποστηρίζουν τις ουδέτερες ανωνυμίες ως τρόπο προώθησης της ισότητας. Πολλά σουηδικά νηπιαγωγεία και δημοτικά σχολεία έχουν αρχίσει να χρησιμοποιούν την ουδέτερη ως προς το φύλο ανωνυμία *hen* (Braw 2014).

Φύλο και εκπαίδευση

Τα εκπαιδευτικά συστήματα αποτελούν έναν σημαντικό τομέα και μια σημαντική πηγή ανισότητας των φύλων. Ιστορικά, οι οικογένειες επένδυναν σχετικά λίγα στη μόρφωση των κοριτσιών, επειδή τα κορίτσια αναμενόταν να μεγαλώσουν με σκοπό να μείνουν στο σπίτι ως σύζυγοι και μητέρες. Οι γυναίκες ήταν ιστορικά σε μειονεκτική θέση στο εκπαιδευτικό σύστημα για διάφορους λόγους, όπως η μεγαλύτερη δυσκολία πρόσβασης σε εκπαιδευτικά ιδρύματα λόγω οικονομικών, πολιτισμικών και θρησκευτικών λόγων. Έτσι, σε πολλές χώρες υπάρχει εδώ και πολύ καιρό χάσμα μεταξύ των δύο φύλων στην εκπαίδευση.

Σαφώς, το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα, ειδικά η πρωτοβάθμια και η δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αλλά και το πανεπιστήμιο, ήταν μια σημαντική αιτία αυτού του χάσματος και εξακολουθεί να δημιουργεί συνεχή προβλήματα στις γυναίκες. Μια πλευρά αυτού του συστήματος –που είναι ταυτόχρονα μια βασική αιτία του χάσματος μεταξύ των φύλων στη μόρφωση– είναι συχνά το **κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα**, δηλαδή οι ανεπίσημοι κοινωνικοί κανόνες, ρουτίνες και δομές ενός σχολείου, που μεταδίδουν τους κυρίαρχους πολιτισμικούς κοινωνικούς κανόνες και αξίες. Τα σχολεία αναπαράγουν τους αδιαμφισβήτητους κοινωνικούς κανόνες, όπως η υπακοή στην εξουσία, η σκληρή εργασία και η αξία της ιεραρχίας. Τα περισσότερα σχολεία προάγουν τον ανταγωνισμό, παρακινούν για επίτευξη και κατανόηση της κοινωνικής ιεραρχίας μέσα στο σχολείο. Επειδή τα αγόρια κοινωνικοποιούνται από τη βρεφική τους ηλικία έτσι ώστε να υλοποιούν αυτές τις προτιμώμενες (από την κοινωνία) αξίες, είναι πιθανό οι δάσκαλοι να τους δίνουν περισσότερη προσοχή στο μάθημα, να τους κάνουν περισσότερες ερωτήσεις, να τους κάνουν περισσότερη εποικοδομητική κριτική και, τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια του σχολείου, τα αγόρια να μονοπωλούν τις συζητήσεις μέσα στην τάξη (Sharp 2012).

Υπάρχει ένα βαθιά κρυμμένο αναλυτικό πρόγραμμα που αφορά τη συμμόρφωση στο φύλο και τους κοινωνικούς κανόνες. Οι αναλύσεις που έγιναν πάνω στο εκπαιδευτικό υλικό για δασκάλους του δημοτικού και οι σε βάθος μελέτες για τις τάξεις των δημοτικών σχολείων έδειξαν ότι οι περισσότεροι δάσκαλοι δεν είναι καλά εκπαιδευμένοι για να αντιμετωπίσουν τα ζητήματα που αφορούν το κοινωνικό φύλο (ή τη σεξουαλικότητα) στο σχολείο. Μια διερευνητική μελέτη έδειξε ότι οι δάσκαλοι των δημοτικών σχολείων φοβούνταν το ενδεχόμενο να έχουν στην τάξη τους έναν διεμφυλικό μαθητή (Payne & Smith 2014). Αυτός ο φόβος προκαλείται από έλλειψη επίσημης εκπαίδευσης, μόρφωσης και θεσμικής υποστήριξης σε συνδυασμό με το ότι ο δάσκαλος μπορεί και να δυσανασχετεί. Οι θεσμικές πολιτικές στο πλαίσιο των συζητήσεων για τη σεξουαλικότητα, καθώς και η λανθασμένη αντίληψη ότι η ταυτότητα του φύλου συνδέεται με τη σεξουαλικότητα παρεμπόδισε την ανάπτυξη της ικανότητας των δασκάλων να ασχολούνται με μαθητές διαφορετικού φύλου (Payne & Smith 2014).

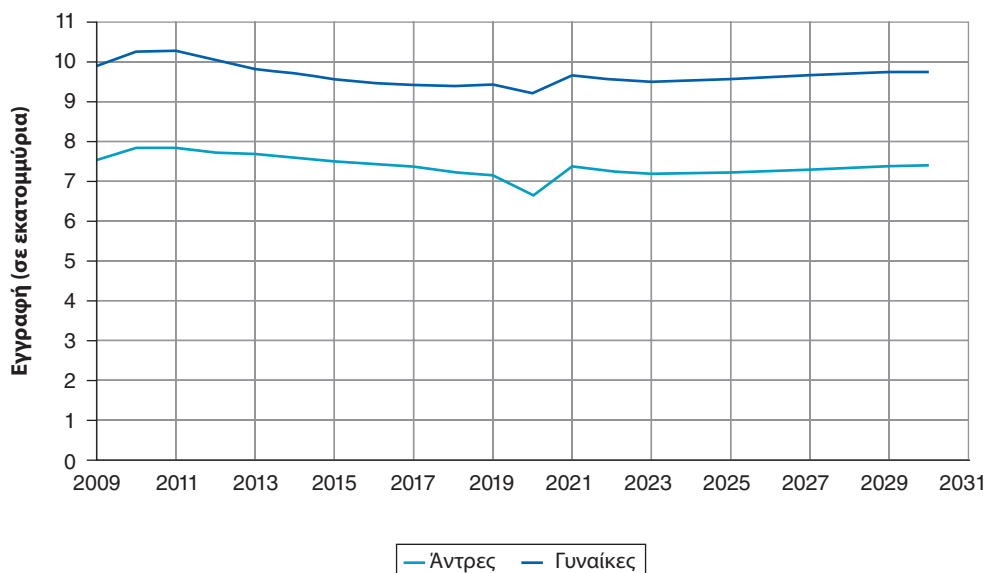
Η ολοένα αυξανόμενη επίγνωση του χάσματος μεταξύ των φύλων στην εκπαίδευση οδήγησε σε σημαντικές προσπάθειες, ώστε να ξεπεραστεί αυτό το πρόβλημα και, κατά συνέπεια, να υπάρξουν μεγαλύτερα οφέλη για τις γυναίκες στον τομέα της εκπαίδευσης. Παρ' όλα αυτά, εξακολουθεί να υπάρχει χάσμα μεταξύ των φύλων στην εκπαίδευση. Όμως, παρά το συνεχές αυτό χάσμα, μερικά κορίτσια, ειδικά τα Λευκά, έχουν υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εν μέρει λόγω της έμφυλης κοινωνικοποίησης. Ασχολούνται περισσότερο με το σχολείο και είναι πιο πιθανό να ακολουθούν τους σχολικούς κανόνες, όπως το να κάνουν τις εργασίες τους και να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των δασκάλων. Αυτές οι «μη γνωστικές» δεξιότητες είναι ισχυροί δείκτες για την πρόβλεψη της ακαδημαϊκής επιτυχίας. Εξηγούν, εν μέρει, την υψηλότερη βαθμολογία των κοριτσιών έναντι των αγοριών στους περισσότερους ακαδημαϊκούς δείκτες (DiPrete & Buchmann 2013).

Μία άλλη εξήγηση για την επιτυχία των κοριτσιών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι δομική και σχετίζεται με τη μακροπρόθεσμη επιτυχία στην εργασία. Για πολλά επαγγέλματα εξακολουθεί να υπάρχει ακόμα και σήμερα διαχωρισμός ανάλογα με το φύλο. Για τα επαγγέλματα που είναι ταυτισμένα περισσότερο με τους άνδρες (π.χ. οδηγός φορτηγού αυτοκινήτου, μηχανικός αυτοκινήτων, πυροσβέστης) δεν απαιτείται φοίτηση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, ενώ για τα περισσότερα από τα επαγγέλματα που είναι ως επί το πλείστον ταυτισμένα με τις γυναίκες (π.χ. δασκάλα σε νηπιαγωγείο, πτυχιούχες νοσοκόμες, ειδικός στοματικής υγιεινής) απαιτείται συνέχιση των σπουδών μετά το λύκειο. Επομένως, οι νεαρές γυναίκες θα πρέπει να έχουν κάποιο επίπεδο επιτυχίας στη φοίτησή τους στο λύκειο, ώστε να μπορέσουν να εισαχθούν σε κολέγια για να ολοκληρώσουν τις απαραίτητες σπουδές που απαιτούνται για το μελλοντικό τους επάγγελμα.

Η αλλαγή στάσης της κοινωνίας για τους ρόλους των φύλων είχε πολύ σημαντικό αντίκτυπο στα ακαδημαϊκά επιτεύγματα των γυναικών, καθώς αυτές προχωρούσαν εντός του εκπαιδευτικού συστήματος. Οι γυναίκες έχουν πολύ μεγαλύτερη πιθανότητα από τους άνδρες να αποφοιτήσουν από το λύκειο και να παρακολουθήσουν ένα διετές ή τετραετές πρόγραμμα σπουδών σε ένα κολέγιο σε πολλές χώρες. Για παράδειγμα, το 1960

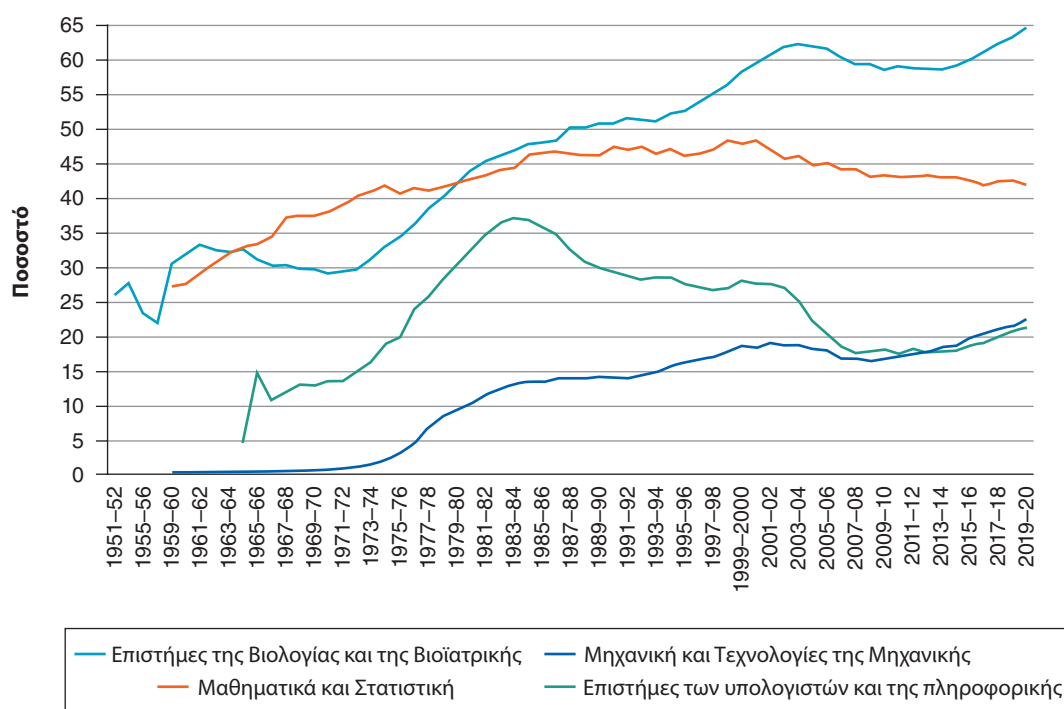
οι γυναίκες αντιπροσώπευαν λιγότερο από το 40% των φοιτητών κολεγίων στις ΗΠΑ· είχε υπολογιστεί ότι έως το 2020 το 58% των φοιτητών τόσο στα κολέγια διетуός όσο και στα κολέγια τετραετούς φοίτησης θα είναι γυναίκες (National Center for Education Statistics χ.η.). Οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα από τους άνδρες να πάρουν ένα πτυχίο ή μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης (Bauman & Ryan 2015). Στο Σχήμα 10.2 παρουσιάζεται το μεγάλο χάσμα μεταξύ ανδρών και γυναικών που εγγράφονται ως φοιτητές στις ΗΠΑ, το οποίο αναμένεται να παραμείνει μεγάλο. Αυτή η τάση φαίνεται και στη μεγάλη αύξηση στον αριθμό των πτυχίων νομικής και ιατρικής που λαμβάνουν οι γυναίκες. Ωστόσο, οι άνδρες εξακολουθούν να έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να φοιτήσουν σε κολέγια και πανεπιστήμια με μεγαλύτερο κύρος και να πάρουν διδακτορικό δίπλωμα.

ΣΧΗΜΑ 10.2 ■ Διαφορές μεταξύ των φύλων στην εγγραφή σε σχολές ανώτατης εκπαίδευσης στις ΗΠΑ, 2009-2030 (με προεκβολή)

Πηγή: U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics, 2021, «Enrollment in Degree-Granting Institutions Projection Model, through 2030», *Digest of Education Statistics 2021*, Table 303.70. Ανακτήθηκε 2 Αυγούστου 2022 [<https://nces.ed.gov/fastfacts/display.asp?id=98>].

Παρά τα σημαντικά επιτεύγματα των γυναικών στην ανώτατη εκπαίδευση, υπάρχει ένα χάσμα ανάμεσα σε αυτές και στους άνδρες όσον αφορά τις αμοιβές που λαμβάνουν μόλις τελειώσουν το σχολείο και ξεκινήσουν την καριέρα τους (Mary & Piano 2019). Όσο βρίσκονται στο κολλέγιο, οι γυναίκες είναι πιθανότερο να ακολουθήσουν μια ακαδημαϊκή κατεύθυνση που είναι ταυτισμένη περισσότερο με το φύλο τους, όπως είναι η εκπαίδευση, η αγγλική φιλολογία και η ψυχολογία, η οποία οδηγεί συνήθως σε επαγγέλματα που δεν αμείβονται τόσο καλά όσο τα επαγγέλματα στα οποία κυριαρχούν οι άνδρες. Παρότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ των ακαδημαϊκών πεδίων, είναι λιγότερο πιθανό οι γυναίκες να πάρουν πτυχίο στο κολλέγιο σε επιστημονικά πεδία, στο πεδίο της τεχνολογίας, της μηχανικής και των μαθηματικών. Το πτυχίο μιας τέτοιας σχολής οδηγεί συνήθως σε υψηλότερα αμειβόμενες θέσεις εργασίας. Όμως, εξακολουθούν να έχουν μικρότερες πιθανότητες από τους άνδρες να πάρουν πτυχίο σε επιστημονικά πεδία, στο πεδίο της τεχνολογίας, της μηχανικής και των μαθηματικών (πεδία STEM) στις περισσότερες χώρες. Στο Σχήμα 10.3 φαίνεται ότι πλέον οι γυναίκες έχουν την πλειοψηφία των πτυχίων στη βιολογία και υπήρξε σημαντική άνοδος, ιδίως γύρω στις αρχές του 21ου αιώνα, στις φυσικές επιστήμες και στα μαθηματικά/στατιστική. Ωστόσο, εξακολουθούν να έχουν λιγότερες πιθανότητες από τους άνδρες να αποκτήσουν πτυχία σε πεδία STEM (τουλάχιστον στις Ηνωμένες Πολιτείες και σε πολλές άλλες χώρες). Ακόμα χειρότερη είναι η κατάσταση στο πεδίο της επιστήμης των υπολογιστών και της πληροφορικής, καθώς και της μηχανικής. Αυτή η ισχνή αντιπροσώπευση οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι οι γυναίκες ορίζονται στερεότυπα ως λιγότερο ικανές στο επιστημονικό και τεχνικό πεδίο.

ΣΧΗΜΑ 10.3 ■ Πτυχία πανεπιστημίου που αποκτούν οι γυναίκες σε επιλεγμένα πεδία STEM στην ανώτατη εκπαίδευση στις ΗΠΑ, 1951-2020

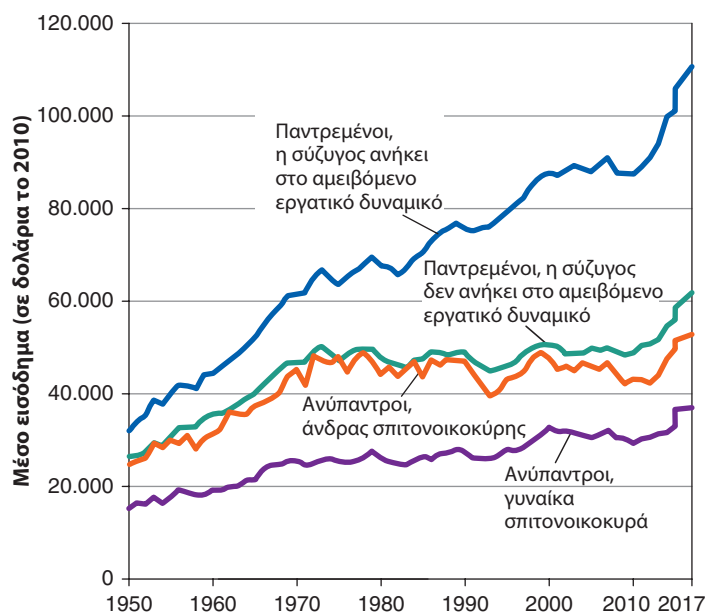
Πηγές: U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics, 2021, «Trends in Degrees by Field», Digest of Education Statistics 2021, Tables 325.20, 325.35, 325.45, 325.65. Ανακτήθηκε 2 Αυγούστου 2022 (https://nces.ed.gov/programs/digest/2021menu_tables.asp)

Η πανδημία COVID-19 είχε επίσης άνισο αντίκτυπο στην εκπαιδευτική πορεία των γυναικών και συνέβαλε πολύ στην ανατροπή σε μεγάλο βαθμό πολλών από τα επιτεύγματα των τελευταίων ετών (Ryan 2023). Το κλείσιμο των σχολείων είχε ως αποτέλεσμα περισσότερες γυναίκες να πρέπει να αναλάβουν ακόμη μεγαλύτερο ρόλο στη φροντίδα των παιδιών και στις ευθύνες του νοικοκυριού, γεγονός που εμπόδισε την ικανότητά τους να παραμείνουν επίσης στην κορυφή του ρόλου τους ως φοιτήτριες και/ή εκπαιδευτικοί (Prior κ.ά. 2022). Η μείωση των εισοδημάτων των νοικοκυριών σήμαινε επίσης ότι περισσότερες γυναίκες επέστρεφαν στην εργασία, τις περισσότερες φορές σε επαγγέλματα με υψηλότερο κίνδυνο μόλυνσης από τον ιό.

Το κλείσιμο των σχολείων οδήγησε επίσης σε αύξηση των γυναικείων εγκυμοσύνων, των γάμων παιδιών-νυφών και της μητρικής θνησιμότητας. Αυτά τα γεγονότα ζωής (και θανάτου) σημαίνουν ότι λιγότερες γυναίκες είναι πιθανό να επιστρέψουν στο σχολείο μετά το τέλος της πανδημίας (Witter 2021). Μια έκθεση του Malala Fund (2021), για παράδειγμα, εκτιμά ότι έως και 20 εκατομμύρια κορίτσια μόνο στις αναπτυσσόμενες χώρες κινδυνεύουν να μην επιστρέψουν ποτέ στις τάξεις μετά το τέλος της κρίσης. Μια έκθεση του World Vision (2020) εκτιμά ότι έως και 1 εκατομμύριο κορίτσια στην υποσαχάρια Αφρική ενδέχεται να μην επιστρέψουν στο σχολείο λόγω εγκυμοσύνης. Εν ολίγοις, η πανδημία επηρέασε την εκπαίδευση σε ευρεία κλίμακα (Ryan 2023), αλλά ο αντίκτυπος έγινε αναμφισβήτητα πιο έντονα αισθητός από τις γυναίκες.

Κοινωνικό φύλο, εργασία και οικογένεια

Η σχέση ανάμεσα στο κοινωνικό φύλο και στην εργασία είναι ένα από τα ζητήματα που μελετήθηκαν περισσότερο στο ευρύτερο πεδίο του κοινωνικού φύλου. Ένα πρωταρχικό θέμα ήταν η καταγραφή των σημείων όπου τέμνονται το κοινωνικό φύλο, η εργασία και η οικογένεια. Όπως φαίνεται στο Σχήμα 10.4, οι οικογένειες των ετεροφυλόφιλων, όπου και ο άνδρας και η γυναίκα εργάζονται έναντι αμοιβής, έχουν τις μεγαλύτερες οικονομικές απολαβές από όλους τους άλλους τύπους οικογένειας. Οι παντρεμένοι άνδρες κερδίζουν περισσότερα από τους ανύπαντρους, ακόμα και όταν οι γυναίκες τους δεν κάνουν κάποια αμειβόμενη εργασία. Όμως, το εισόδημα των ανύπαντρων γυναικών είναι πολύ μικρότερο από το εισόδημα όλων των άλλων ανδρών και των παντρεμένων γυναικών. Πολλές από αυτές τις ανισότητες εδράζονται σε ιστορικούς, παραδοσιακούς ρόλους των κοινωνικών φύλων μέσα στις οικογένειες.

ΣΧΗΜΑ 10.4 ■ Μέσο εισόδημα οικογενειών στις ΗΠΑ ανά τύπο οικογένειας, 1950-2017

Πηγή: U.S. Census Bureau, Current Population Surveys, Selected Characteristics of Families by Total Money Income.

Ξεχωριστές σφαίρες

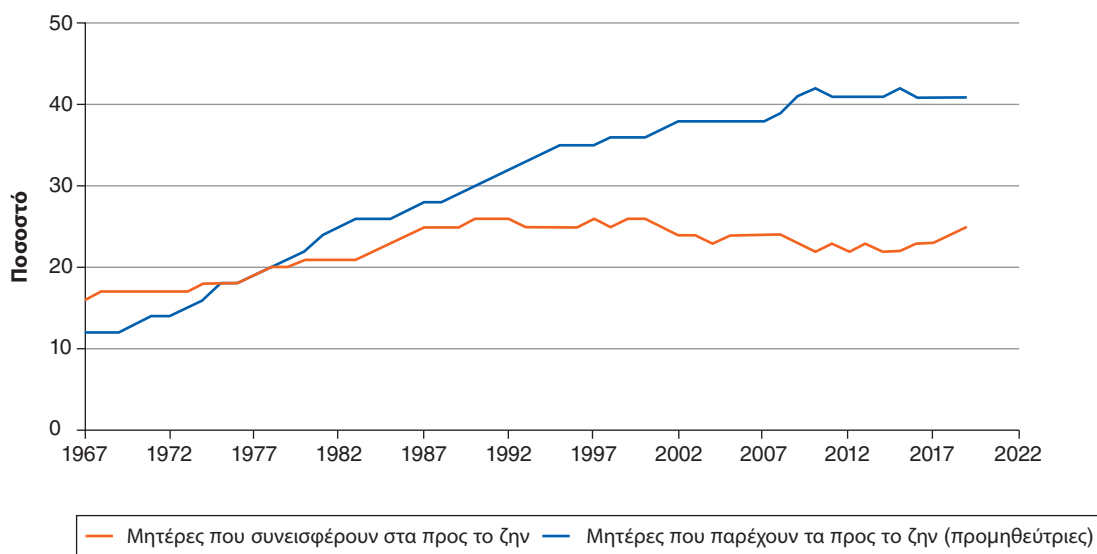
Η εκβιομηχάνιση έφερε τον διαχωρισμό της ιδιωτικής από τη δημόσια σφαίρα. Συνήθως, οι άνδρες φρόντιζαν να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα για τη διαβίωση δραστηριοποιούμενοι επιχειρηματικά στον δημόσιο κόσμο της εργασίας, ενώ οι γυναίκες ήταν λιγότερο πιθανό να εργάζονται εκτός νοικοκυριού και υποβαθμίζονταν σε ρόλους εντός της ιδιωτικής σφαίρας του σπιτιού.

Η πάλαι ποτέ σαφής, βασισμένη στο φύλο, διαφοροποίηση ανάμεσα στη δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα άρχισε να διασπάται στα μέσα του 20ού αιώνα. Σήμερα, οι γυναίκες είναι πιο πιθανό όχι μόνο να εργάζονται, αλλά και να έχουν τον ρόλο του κύριου ή και του μοναδικού παρόχου των απαραίτητων για τη διαβίωση αγαθών. Η ετεροφυλόφιλη οικογένεια που χαρακτηρίζεται από τη διάκριση ανάμεσα στον άνδρα/κουβαλητή και τη γυναίκα/οικοκυρά υποχώρησε σταδιακά και έδωσε τη θέση της σε πιο μικτούς ρόλους ή και στην αντιστροφή των ρόλων, ειδικά στις οικογένειες όπου εργάζονται δύο άτομα (McClelland, Mok & Pierce 2014). Στο Σχήμα 10.5 φαίνεται το αυξανόμενο ποσοστό των μητέρων που κερδίζουν το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματος της οικογένειας (κουβαλητές), καθώς και το ποσοστό αυτών που συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα.

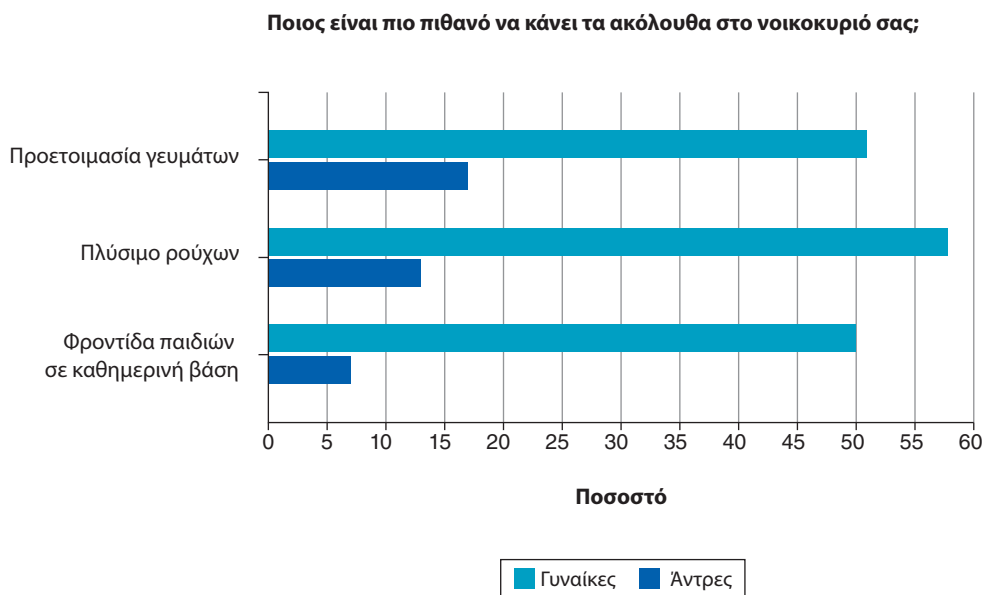
Τα νοικοκυριά με εισοδήματα από δύο άτομα και η καθυστερημένη επανάσταση

Ένα σημαντικό ζήτημα στη μελέτη του φύλου, της εργασίας και της οικογένειας είναι η διαφορά μεταξύ των ετεροφυλόφιλων ανδρών και γυναικών ως προς τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιούν τον χρόνο τους, σε μια εποχή στην οποία τα άτομα που εργάζονται και συνεισφέρουν οικονομικά στην οικογένεια είναι δύο. Η Arlie Hochschild (1989, 2012) υποστηρίζει ότι στις ΗΠΑ, στις οικογένειες όπου εργάζονται δύο άτομα και έχουν παιδιά, οι γυναίκες που εργάζονται εκτός σπιτιού συνήθως επιβαρύνονται με επιπλέον εργασία –τις παραδοσιακά ταυτιζόμενες με το φύλο εργασίες της φροντίδας των παιδιών και του νοικοκυριού– όταν επιστρέφουν από τη δουλειά στο σπίτι. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι αυτές οι γυναίκες «κάνουν **δεύτερη βάρδια**» (Cassano 2017).

Στο Σχήμα 10.6 παρουσιάζονται στοιχεία από το 2019 σχετικά με τις διαφορές μεταξύ των φύλων κατά την εκτέλεση τριών οικιακών εργασιών: την προετοιμασία των γευμάτων, τα πλυντήρια, καθώς και τη φροντίδα των παιδιών σε καθημερινή βάση. Σε μια μέση ημέρα, το 51% των γυναικών ήταν πιο πιθανό να προετοιμάζουν γεύματα, σε σχέση με το 17% των ανδρών. Το 58% των γυναικών ήταν πιο πιθανό να πλένουν τα ρούχα σε μια μέση ημέρα, σε σχέση με το 13% των ανδρών. Όσον αφορά τη φροντίδα των παιδιών σε καθημερινή βάση, ασχολούνταν το 50% των γυναικών, σε σχέση με μόνο το 7% των ανδρών.

ΣΧΗΜΑ 10.5 ■ Ποσοστό μητέρων που παρέχουν τα προς το ζην (προμηθεύτριες) ή συνεισφέρουν στα προς το ζην στις ΗΠΑ, 1967-2019

Πηγή: Glynn, Sarah Jane, 2021, «Breadwinning Mothers are Critical to Families' Economic Security», Center for American Progress, March 29. Ανακτήθηκε 2 Αυγούστου 2022 [<https://www.americanprogress.org/article/breadwinning-mothers-critical-families-economic-security/>].

ΣΧΗΜΑ 10.6 ■ Κατανομή οικιακών εργασιών στις ΗΠΑ ανά φύλο, 2019

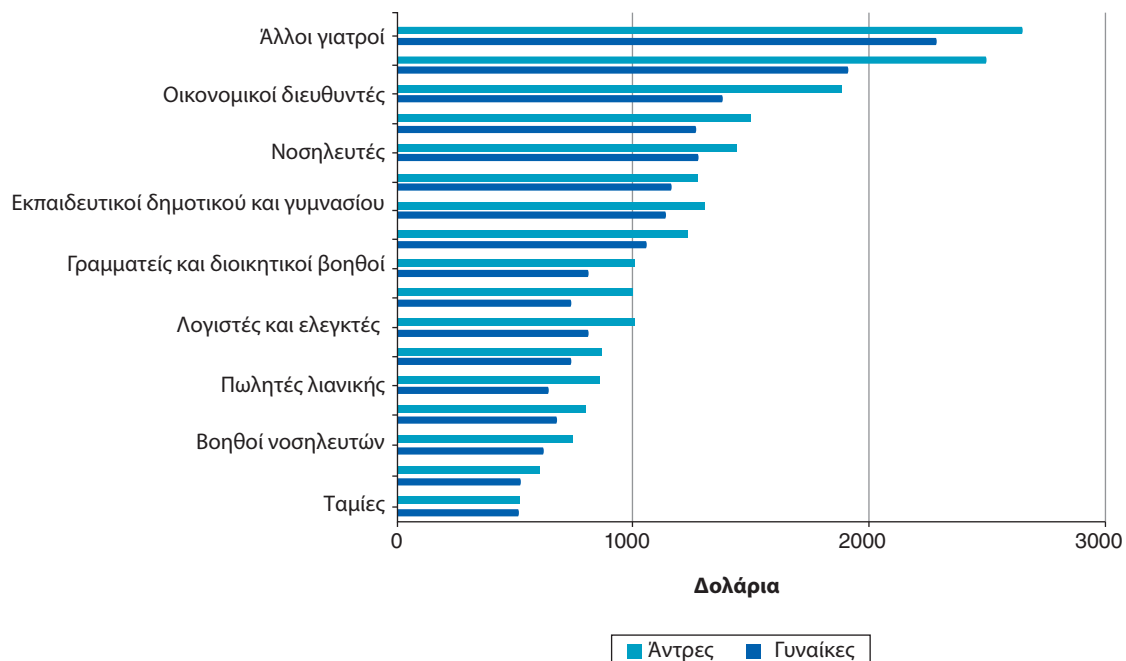
Πηγή: Brennan, Megan, 2020, «Women Still Handle Main Household Tasks», Gallup, January 29. Ανακτήθηκε 2 Αυγούστου 2022 [<https://news.gallup.com/poll/283979/women-handle-main-household-tasks.aspx>].

Ωστόσο, κάποιες άλλες πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι οι διαφορές μεταξύ ετεροφυλόφιλων ανδρών και γυναικών ως προς την εκτέλεση οικιακών εργασιών τείνουν μάλλον να μειώνονται (O. Sullivan 2018). Οι γυναίκες συνεχίζουν να εργάζονται «δεύτερη βάρδια», όμως πλέον περνούν περισσότερο χρόνο στη δουλειά και λιγότερο στο σπίτι. Έτσι, έχουν λιγότερο χρόνο για τη δεύτερη βάρδια και ασχολούνται λιγότερο με τις εργασίες που περιλαμβάνει. Όπως σημειώθηκε παραπάνω, η τάση αυτή πιθανώς διαταράχθηκε από την πανδημία COVID-19 και θα χρειαστούν αρκετά χρόνια μέχρι να γνωρίσουμε τις πραγματικές επιπτώσεις της. Ωστόσο, μεταξύ 1965 και 2017, ο χρόνος που αφιέρωναν οι γυναίκες στις Ηνωμένες Πολιτείες την εβδομάδα για οικι-

ακές εργασίες μειώθηκε, κατά μέσο όρο, από 32 σε 12 ώρες (Bureau of Labor Statistics 2018· Liss 2014). Την ίδια περίοδο, οι άνδρες περνούσαν λιγότερο χρόνο στην εργασία και περισσότερο χρόνο στο σπίτι, συμμετέχοντας περισσότερο στα καθήκοντα που συνδέονται με τη δεύτερη βάρδια. Μεταξύ του 1965 και του 2017, ο μέσος εβδομαδιαίος χρόνος που αφιέρωναν στις δουλειές του σπιτιού αυξήθηκε από 4 σε 8,8 ώρες. Ωστόσο, σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη, οι γυναίκες παγκοσμίως εξακολουθούν να επωμίζονται πολλές περισσότερες ευθύνες στο νοικοκυριό από ό,τι οι άνδρες.

Η τάση των ανδρών να κάνουν λιγότερες δουλειές στο σπίτι από τις γυναίκες συνέβαλε σε μια «καθυστερημένη [για την ισότητα των φύλων] επανάσταση», ειδικά στις ΗΠΑ (Coontz 2013· England 2010). Οι ερμηνείες για την καθυστερημένη επανάσταση είναι πολύπλοκες και εκτείνονται πέρα από τα όρια των μεμονωμένων οικογενειών (Thebaud & Pedulla 2016). Τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες που ανήκουν στο εργατικό δυναμικό το οποίο ασχολείται με εργασίες γραφείου αναμένεται να εργάζονται συγκριτικά περισσότερες ώρες από αυτούς που κάνουν παρόμοιες εργασίες. Το μοντέλο των δεκαπενθήμερων διακοπών ανά έτος που υπάρχει στις ΗΠΑ υστερεί, επίσης, έναντι άλλων χωρών, όπου το αντίστοιχο ετήσιο τυπικό διάστημα είναι από τέσσερις έως οκτώ εβδομάδες. Κατά κανόνα, το σύστημα που ισχύει στις ΗΠΑ δεν είναι φιλικό προς τους γονείς, είτε πρόκειται για δύο ετεροφυλόφιλα άτομα που εργάζονται, είτε για μονογονεϊκές οικογένειες, είτε για άλλες μορφές οικογένειας. Η επανάσταση για την ισότητα των φύλων έχει καθυστερήσει, τουλάχιστον εν μέρει, επειδή οι πολιτικές για την εργασιακή ζωή δεν συμβαδίζουν με την οικιακή πραγματικότητα. Για παράδειγμα, στις ΗΠΑ δεν υπάρχει ομοσπονδιακή πολιτική για την άδεια μητρότητας. Ο νόμος Family and Medical Leave Act χορηγεί άδεια μητρότητας άνευ αποδοχών για 12 εβδομάδες, αλλά μόνο για υπαλλήλους πλήρους απασχόλησης που έχουν δουλέψει 1.250 ώρες το έτος πριν την άδεια και που εργάζονται σε εταιρείες με 50 ή περισσότερους υπαλλήλους. Έτσι, οι υπάλληλοι μερικής απασχόλησης και οι υπάλληλοι εταιρειών που απασχολούν λιγότερους από 50 εργαζομένους μένουν ακάλυπτοι. Ακόμα και οι υπάλληλοι πλήρους απασχόλησης ενδέχεται να μην έχουν την πολυτέλεια να κάθονται χωρίς να πληρώνονται όταν έχουν υποχρεώσεις σχετικές με τη γέννηση ενός παιδιού, με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Παπούα Νέα Γουινέα και μερικές νησιωτικές χώρες του Ειρηνικού είναι οι μόνες χώρες που δεν έχουν ομοσπονδιακά υποστηριζόμενο αμειβόμενο ελεύθερο χρόνο για τις μητέρες. Παρόμοια είναι η κατάσταση με την άδεια πατρότητας και την

ΣΧΗΜΑ 10.7 ■ Μέσες εβδομαδιαίες αποδοχές των εργαζομένων πλήρους απασχόλησης με ημερομίσθιο και μισθό ανά επάγγελμα στις ΗΠΑ, 2021

Πηγή: U.S. Bureau of Labor Statistics, 2021, *Household Data Annual Averages: Median Weekly Earnings of Full-Time Wage and Salary Workers by Detailed Occupation and Sex*, Labor Force Statistics from the Current Population Survey, Washington, DC: United States Department of Labor. Ανακτήθηκε 2 Αυγούστου 2022 [<https://www.bls.gov/cps/cpsaat39.htm>].

άδεια φροντίδας στο σπίτι. Σε αντίθεση με την Αυστρία (η οποία προσφέρει άδεια μητρότητας με πλήρεις αποδοχές για 16 εβδομάδες), τον Καναδά (ο οποίος προσφέρει άδεια μητρότητας με μερικές αποδοχές για 15 εβδομάδες) και το Ηνωμένο Βασίλειο (το οποίο προσφέρει 39 εβδομάδες άδεια μητρότητας με μερικές αποδοχές), οι Ηνωμένες Πολιτείες προσφέρουν μηδενικές ημέρες μητρότητας με αποδοχές (OECD 2017). Στην πραγματικότητα, οι Ηνωμένες Πολιτείες κατατάσσονται στις τελευταίες θέσεις παγκοσμίως όσον αφορά τον υποστηριζόμενο από την κυβέρνηση χρόνο άδειας για τους νέους γονείς.

Ανισότητα φύλων στην εργασία

Σε σχεδόν κάθε είδος εργασίας και εργασιακού περιβάλλοντος, η ανισότητα των φύλων εξακολουθεί να υπάρχει. Ίσως η πολυσυζητημένη ανισότητα να είναι το χάσμα των αποδοχών, δηλαδή η διαφορά μεταξύ των οικονομικών απολαβών των ανδρών και των γυναικών, που εκφράζεται συνήθως ως ποσοστό επί των αποδοχών των ανδρών. Το 2020 στις ΗΠΑ το χάσμα των αποδοχών ήταν 83%, με τους άνδρες να κερδίζουν μέσο εβδομαδιαίο μισθό 1.154\$ και τις γυναίκες να κερδίζουν μέσο εβδομαδιαίο μισθό 958\$. Όπως φαίνεται στο Σχήμα 10.7, μισθολογικό χάσμα υπάρχει σε όλα τα επίπεδα της επαγγελματικής κλίμακας.

Κάποιες ερμηνείες για το χάσμα στους μισθούς είναι δομικές και θεσμικές. Οι γυναίκες παραμένουν σε μεγάλο βαθμό συγκεντρωμένες σε μερικά σχετικά κακοπληρωμένα επαγγέλματα (για παράδειγμα, περίθαλψη και διδασκαλία σε δημοτικό σχολείο), παρότι έχουν εισέλθει σε πεδία που, ιστορικά, κυριαρχούνται από άνδρες, όπως η νομική, η ιατρική και οι επιχειρήσεις. Τα επαγγέλματα και οι ειδικότητες ορισμένων επαγγελματιών όπου επικρατούν οι άνδρες έχουν, συνήθως, υψηλότερες αμοιβές από τα επαγγέλματα και τις ειδικότητες όπου επικρατούν ή επικρατούσαν οι γυναίκες. Γενικά, ωστόσο, όσο μεγαλύτερο είναι το ποσοστό των γυναικών σε ένα επάγγελμα, τόσο χαμηλότερος είναι ο μέσος μισθός. Μια άλλη εξήγηση έχει πιο ατομικό χαρακτήρα ή σχετίζεται με την οικογένεια. Οι ιστορικοί ρόλοι των φύλων και τα στερεότυπα, ειδικά στις μεσαίες και ανώτερες τάξεις, οδήγησαν να θεωρείται αναμενόμενο ότι οι γυναίκες που έχουν παιδιά θα πάρουν άδεια από την έμμισθη εργασία τους για να τα φροντίσουν. Μια τέτοια διακοπή στην καριέρα συμβάλλει αναμφισβήτητα στο χάσμα των μισθών. Οι γυναίκες που παίρνουν άδεια από την έμμισθη εργασία τους χάνουν έδαφος όσον αφορά τους μισθούς και τους ρυθμούς εξέλιξης σε πιο υψηλόμισθες θέσεις.

Φύλο και κουλτούρα καταναλωτή

Στην κατανάλωση, όπως και σε πολλές άλλες διαστάσεις του κοινωνικού κόσμου, παίζει ρόλο το φύλο (Casey 2015· Deutsch 2018). Από την εποχή της Βιομηχανικής Επανάστασης, η παραγωγή επικεντρώθηκε εκτός νοικοκυριού και σχετιζόταν με τους Λευκούς άνδρες. Οι Λευκές γυναίκες της μεσαίας και της ανώτερης τάξης, που είχαν περιοριστεί στις οικιακές εργασίες, ανέλαβαν τον ρόλο του καταναλωτή. Αυτό είναι κάτι διαφορετικό και, ταυτόχρονα, άνιστο, επειδή, ιστορικά, είχε δοθεί στην παραγωγή πολύ μεγαλύτερη αξία απ' ό,τι στην κατανάλωση.

Κατανάλωση, εργασία και οικογένεια

Οι γυναίκες δεν ορίζονταν απλώς ως πρωτεύοντες καταναλωτές. Οι καταναλωτικές πρακτικές τους συνδέονταν στενά και με τις οικιακές πρακτικές τους και τους ρόλους τους στο σπίτι. Οι γυναίκες κατανάλωναν αγαθά και υπηρεσίες είτε για να φροντίσουν τις οικογένειές τους είτε εκ μέρους των οικογενειών τους (De Laat & Baumann 2016). Ένα μεγάλο μέρος των αγορών των γυναικών είχε σχέση με την αγάπη, και ιδιαιτέρως με την αγάπη τους για τα μέλη της οικογένειάς τους (Miller 1998). Αυτός ήταν ένας ουσιαστικός τρόπος να δείξουν τη φροντίδα και την αγάπη τους. Είτε έτσι, είτε αλλιώς, οι γυναίκες έκαναν γενικά αγορές για τις οικογένειές τους και για να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους στο σπίτι και σε όσους διέμεναν εκεί. Ακόμα και σήμερα οι γυναίκες θεωρούνται ότι συνιστούν μια «πολλαπλή αγορά», υπό την έννοια ότι αγοράζουν πράγματα για πρόσωπα που τους είναι σημαντικά, για τα μέλη της οικογένειάς τους και για τους φίλους τους. Καθώς όλο και περισσότερες γυναίκες έχουν εισέλθει στον κόσμο της αμειβόμενης εργασίας, τα καταναλωτικά τους μοτίβα άλλαξαν. Σήμερα, είναι πιο πιθανό να καταναλώνουν ένα φάσμα υπηρεσιών υπερβολαβίας, όπως το καθαρισμός και η φροντίδα των παιδιών. Μεγάλο μέρος αυτού του έργου γίνεται από άλλες γυναίκες: οι γυναίκες αναθέτουν μια εργασία σε άλλες γυναίκες ως υπερβολαβία (England 2017). Επιπλέον, είναι όλο και πιο πιθανό να καταναλώνουν για τον εαυτό τους, παρά για τους άλλους. Για παράδειγμα, η μεγαλύτερη ενασχόληση με τον εργασιακό κόσμο απαιτεί τη χρήση μιας ευρύτερης ποικιλίας ενδυμάτων, καθημερινά ρούχα εργασίας, συντηρητικό ντύσιμο για το γραφείο και στολές, μεταξύ άλλων.